

Privrženost i emocionalni razvoj djece

Lipovac, Tea

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:026941>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij psihologije

Tea Lipovac

Privrženost i emocionalni razvoj djece

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Sumentor: Ivana Duvnjak

Osijek, 2018.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za psihologiju
Preddiplomski studij psihologije

Tea Lipovac

Privrženost i emocionalni razvoj djece

Završni rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana razvojna psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Sumentor: Ivana Duvnjak

Osijek, 2018.

SAŽETAK

Teorija privrženosti naglašava važnost ranih, bliskih odnosa roditelja i djece za razvoj emocionalnog funkcioniranja, kako u djetinjstvu tako i u mladenaštvu. Boljem emocionalnom funkcioniranju pridonosi razvoj sigurne privrženosti, koja se javlja kao rezultat adekvatnog reagiranja roditelja na djetetove potrebe uz pružanje ljubavi, pažnje, nježnosti, podrške i zaštite. Istraživanja pokazuju povezanost stilova privrženosti u ranom djetinjstvu s emocionalnim razvojem djeteta i mlade osobe. Rad donosi pregled razvoja emocija pod utjecajem određenih stilova privrženosti, od temeljnih emocija u ranom djetinjstvu do razvoja emocija u srednjem djetinjstvu i adolescenciji, stavljajući naglasak na četiri emocionalne domene: razumijevanje emocija, afektivno iskustvo, fiziološke pokazatelje emocija i proces regulacije emocija. Naposljetku se opisuje utjecaj stilova privrženosti na razvoj empatije i formiranje romantičnih odnosa tijekom odrasle dobi.

Ključne riječi: razvoj privrženosti, stilovi privrženosti, emocionalni razvoj, djetinjstvo, adolescencija

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. RAZVOJ PRIVRŽENOSTI.....	2
3. STILOVI PRIVRŽENOSTI.....	4
3.1 Sigurna privrženost.....	5
3.2 Izbjegavajuća privrženost.....	5
3.3 Opiruća privrženost.....	5
3.4 Dezorganizirano-dezorijentirana privrženost.....	5
4. PROCJENA PRIVRŽENOSTI.....	6
4.1 Ljestvica za procjenu privrženosti djece rane dobi u fazi prilagodbe na jaslice.....	6
4.2 Metoda nepoznate situacije.....	6
4.3 Q – sort privrženost.....	7
4.4 Tehnika za procjenu vrste privrženosti djece od 5 do 7 godina (Manchester Child Attachment Story Task – MCAST).....	8
5. STILOVI PRIVRŽENOSTI I INTENZITET TEMELJNIH EMOCIJA U RANOM DJETINJSTVU.....	9
6. STILOVI PRIVRŽENOSTI I RAZVOJ EMOCIJA U SREDNJEM DJETINJSTVU I ADOLESCENCIJI	10
6.1 Razumijevanje emocija.....	11
6.2 Afektivno iskustvo.....	11
6.3 Fiziološki pokazatelji emocija.....	13
6.4 Proces regulacije emocija.....	13
7. STILOVI PRIVRŽENOSTI I RAZVOJ EMPATIJE.....	14
8. STILOVI PRIVRŽENOSTI U DJETINJSTVU I ROMANTIČNI ODNOSI U ODRASLOJ DOBI.....	15
9. ZAKLJUČAK.....	16
10. LITERATURA.....	18

1. UVOD

Roditelji igraju velik broj uloga u životima svoje djece, budući da su oni skrbnici, odgajatelji, učitelji, prijatelji i modeli privrženosti. Od svih navedenih uloga, njihova uloga kao modela privrženosti jedna je od najvažnijih u predviđanju kasnijeg emocionalnog razvoja djece. Osim što privrženost nije definirana mogućnošću skrbnika da zadovolji djetetovu potrebu za hranom, ona nije definirana ni vremenom provedenim u igri s djetetom, niti odgojnim postupcima koje roditelji koriste. Privrženost se isključivo odnosi na mogućnost korištenja primarnog skrbnika kao sigurne baze iz koje će dijete istraživati svijet (Benoit, 2004).

Privrženost je snažna emocionalna veza koju pojedinac ima s posebnim ljudima u njegovu životu. Prisustvo osobe uz koju je pojedinac privržen čini ga radosnim, interakcija s njom mu pruža ugodu, a u stresnim situacijama njezina blizina donosi utjehu (Berk, 2015). Počinje se razvijati neposredno nakon rođenja, što je vidljivo u djetetovoj mogućnosti prepoznavanja majčina mirisa i lica svega nekoliko sati nakon rođenja. Privrženost između roditelja, najčešće majke i djeteta, predmet je rasprave još od davnina. Freud je prvi tvrdio da je emocionalna veza između majke i djeteta važan temelj kasnijih odnosa sa svim drugim ljudima. Danas se zna da kasniji razvoj djeteta nije samo pod utjecajem ranog odnosa ostvarenog s majkom, već da na privrženost utječe kontinuirana kvaliteta odnosa roditelja i djeteta (Berk, 2015).

Razni se psihologijski pravci prilikom objašnjavanja privrženosti majke i djeteta oslanjaju na pojam hranjenja. Psihoanalitička perspektiva smatra da je hranjenje glavna aktivnost preko koje skrbnik i dijete grade blisku emocionalnu vezu. Bihevioristi pak smatraju da se privrženost između majke i djeteta razvija zbog mogućnosti majke da zadovolji djetetove potrebe, najčešće kroz proces potkrepljenja. Tako zbog zadovoljenja potrebe za hranom dijete počinje preferirati majčine osmijehe i dodire. Iako je zadovoljenje potrebe za hranom važan kontekst za izgradnju bliskog odnosa, ono ne uzrokuje privrženost, što je potvrdilo i Harlowljevo istraživanje privrženosti (Harlow, 1958). Danas je najprihvaćenija teorija privrženosti Bowlbyjeva etološka teorija, koja ističe kako hranjenje nije temelj za razvoj privrženosti. Bowlby je uspoređujući proces privrženosti kod ljudi i kod životinja opazio postojanje urođenih ponašanja kojima dijete nastoji zadržati skrbnika u blizini kako bi ga štitio od opasnosti i pružio mu podršku za istraživanje okoline. Skupom tih urođenih ponašanja, poput plača i osmjehivanja, dijete započinje komunikaciju sa skrbnikom te ga poziva k sebi, što se tijekom vremena razvija u nježnu vezu praćenu privrženošću (Bretherton, 1992). Zastupnici kognitivno-razvojnog modela naglašavaju važnost razvoja uzajamnih unutrašnjih radnih modela koji predstavljaju uzajamno kognitivno poimanje skrbnika i djeteta, a koriste ih pri stvaranju očekivanja ponašanja (Bretherton, 1986). Tako dijete na osnovu njege koju majka pruža može predvidjeti njezino ponašanje u određenoj situaciji. Ovim se

modelom skreće pozornost s hranjenja i usmjerava se na mogućnost djeteta da razlikuje majku od stranca, da je se sjeća unatoč tome što je trenutno odsutna (Fraiberg, 1969), kao i mogućnost stvaranja unutrašnjeg radnog modela u određenoj situaciji (Vasta, Haith i Miller, 2004) čime se stvara podloga za razvoj privrženosti. Sljedbenici Vigotskog smatraju kako se privrženost stvara kroz igru i zajedničke socijalne interakcije koje odrasli započinju i usmjeravaju nakon čega sve veću autonomiju prepuštaju djetetu. Važnost Vigotskijevog modela očituje se u smanjenju naglaska odnosa majke i djeteta u ranom socijalnom razvoju, a istovremeno uvažavajući djetetovu interakciju s drugima. Naposljetku, teoretičari zagovornici pristupa utjecaja okoline i učenja socijalizaciju, odnosno proces oblikovanja djetetova ponašanja na način da zadovoljava društvene uloge, smatraju glavnim procesom koji je u podlozi nastanka privrženosti, a kasnije i složenijih socijalnih ponašanja (Vasta i sur., 2004).

Stil privrženosti u ranom djetinjstvu predviđa budući razvoj djeteta u mnogim domenama, a jedna od njih je i emocionalna. Iako emocionalni razvoj djeteta djelomično ovisi i o urođenim predispozicijama, ono većim dijelom ovisi o usklađenosti djetetovih potreba s očekivanjima i ponašanjima okoline u kojoj dijete odrasta. Od presudnog značenja za uravnotežen emocionalni razvoj djeteta je najraniji odnos s majkom. U prvim mjesecima života, njezino lice djetetu daje prve i najvažnije informacije o emocionalnom svijetu s kojim će se dijete kasnije početi usklađivati. Stil privrženosti utječe na čestinu pojave pojedinih temeljnih emocija, pa tako djeca s jednim stilom privrženosti pokazuju učestaliju pojavu nekih temeljnih emocija, nego što to čine djeca s nekim drugim stilom privrženosti. Usklađujući vlastite emocije s emocijama drugih ljudi, djeca usvajaju pojam empatije koji s vremenom izgrađuju kroz učestale socijalne odnose na koje stil privrženosti ostavlja utisak. Dječja najranija emocionalna iskustva pojavljuju se unutar obitelji, stoga odnos s roditeljem u ranom djetinjstvu djetetu predstavlja model za formiranje budućih odnosa (Laible i Thompson, 1998). Tako se osobe s različitim stilovima privrženosti razlikuju po lakoći stvaranja emocionalne privrženosti prema partneru i vrednuju različite stvari u odnosu.

2. RAZVOJ PRIVRŽENOSTI

Djeca se rađaju s urođenim reakcijama koje im omogućuju komunikaciju s okolinom prije nego li svladaju jezik odraslih. Odmah po rođenju bebe putem plača okolini prenose poruku o svojim potrebama, a osmjesima svoje najmilije zadržavaju u blizini (Porter, 2003). Ljudi iz njihove blizine uče reagirati na poruke koje novorođenče šalje te ih u određenoj mjeri zadovoljavaju. Nedugo nakon rođenja, dijete je sposobno prepoznati koji izvor najviše zadovoljava njegove potrebe te s njime počinje stvarati bliskost. Tendencija stvaranja i održavanja bliskosti s određenom osobom karakteristična je za privrženost koja se može definirati kao trajna i snažna

emocionalna veza između osoba (Berk, 2008). Dijete kroz procese hranjenja, držanja u naručju i kontakte licem u lice najčešće prvo stvara privrženost prema majci, a tek potom uz druge skrbnike (Ainsworth, 1979). Kontakt licem u lice smatra se najznačajnijim za stvaranje privrženosti kod ljudi, što nije slučaj kod životinja kod kojih u stvaranju privrženosti prvenstveno pomaže tjelesni kontakt (Stern, 1974). Proces privrženosti nastaje kratko nakon rođenja i nastavlja se kroz djetinjstvo, a njegovi prvi znaci vidljivi su u dobi od šest mjeseci. Privrženost se razvija kroz četiri stadija (Berk, 2008).

Stadij 1: Stadij predprivrženosti

U prvom razvojnem stadiju privrženosti, koji započinje rođenjem i traje sve do šestog tjedna, novorođenče urođenim signalima pokušava pridobiti pažnju okoline. Naime, ono se osmjehuje odraslima i gleda ih u oči, plače te hvatanjem ostvaruje kontakt dodira. Svi navedeni signali pomažu djetetu ostvariti kontakt s drugim ljudima, a jednom kada ga uspostave trude se, ponavljajući navedene radnje, zadržati ga jer žele ostati u blizini određenih osoba budući da im je ostvarena bliskost utješna. Dijete se umiruje i utješi kada ga se primi u naručje i tiho mu se govori, no nije mu važno koja osoba to radi. Iako bebe prepoznaju glas, lice i miris majke, one u ovom stadiju još nisu stvorile privrženost te im ne smeta kada ih se ostavi s nepoznatom odraslom osobom.

Stadij 2: Stadij nastanka privrženosti

U razdoblju koje započinje šest tjedana nakon rođenja i traje sve do šestog ili osmog mjeseca, dijete se različito ponaša prema skrbniku i prema nepoznatim osobama. Skrbniku se više osmjehuje i lakše se umiri u njegovoj blizini, ali još uvijek ne negoduje pri odvajanju od njega. U ovoj je fazi dojenče svjesno da njegovo ponašanje utječe na ponašanje osoba oko njega te ono očekuje povratni odgovor na signale koje je pokazalo okolini. Dobivanjem povratnih odgovora od skrbnika, dijete prema njemu počinje razvijati osjećaj povjerenja.

Stadij 3: Stadij jasno uspostavljene privrženosti

Stadij u kojem dijete vidljivo uspostavlja privrženost skrbniku započinje između 6. i 8. mjeseca, a završava između 18. i 24. mjeseca. U ovom stadiju dijete želi neprestano biti u blizini skrbnika i to više nego u blizini drugih ljudi. U ovoj fazi počinju pokazivati znake separacijske anksioznosti ukoliko su odvojeni od osobe uz koju su privrženi i u koju imaju povjerenja. Djeca sada ne traže utjehu i pažnju od bilo koga, već ju traže od skrbnika. Skrbnik može najbolje i najbrže umiriti dijete pa čak i samom svojom prisutnošću. Prisutnost skrbnika pomaže djetetu da hrabro i sigurno istražuje okolinu.

Stadij 4: Stvaranje recipročnog odnosa

Krajem druge godine, nakon 18. mjeseca, djeca su kognitivno dovoljno sazrela kako bi shvatila neke uzroke odvajanja od roditelja. Razvoj jezika omogućuje im razgovor s roditeljima o njihovu odlasku i povratku što većinu djece smiruje i olakšava im razdoblje odvojenosti. Time se negodovanja zbog odvojenosti postupno smanjuju, a nakon tri godine većina djece može podnijeti privremenu odvojenost od skrbnika.

Tijekom navedenih stadija djeca stvaraju trajnu emocionalnu vezu koju koriste kao sigurnu bazu prilikom odsutnosti skrbnika. Stvaraju predodžbu o dostupnosti osoba kojima su privržene te vjeruju kako će im oni pružiti utjehu u stresnim situacijama. Odrastanjem i sazrijevanjem djeca revidiraju i nadopunjuju emocionalnu vezu, a ona postaje i važan dio ličnosti koji im kasnije pomaže u stvaranju bliskih odnosa s drugim ljudima.

3. STILOVI PRIVRŽENOSTI

Različite kombinacije kvalitete roditeljske njege i strategija nošenja sa stresom pridonose kreiranju različitih stilova privrženosti između roditelja i djeteta. Mary Ainsworth (1979) je prva autorica studije o privrženosti majke i novorođenčeta koja je uvela pojam stilova privrženosti. Stilovi privrženosti mogu se podijeliti na sigurnu i nesigurnu privrženost, a nesigurna se privrženost dalje dijeli na izbjegavajuću privrženost, opiruću privrženost i dezorganizirano-dezorijentiranu privrženost što je prikazano u Tablici 1.

Tablica 1. Kvaliteta roditeljske njege kao prediktor obrasca privrženosti između skrbnika i djeteta (Benoit, 2004)

KVALITETA PRUŽENE NJEGE		STIL PRIVRŽENOSTI
osjetljivost	pružena ljubav	sigurna
neosjetljivost	odbijanje	nesigurna-izbjegavajuća
neosjetljivost	nekonzistentnost	nesigurna-opiruća
atipičnost	atipičnost	nesigurna - dezorganizirano- dezorijentirana

3.1 Sigurna privrženost

Djeca odrasla u okolini koja omogućuje stalnu prisutnost odrasle osobe koja im pruža osjećaj ugone i nježnosti te koja je osjetljiva na njihove potrebe, razvijaju sigurnu privrženost (Ainsworth, 1979). Najveći broj djece razvije sigurni stil privrženosti. Njih 65% koriste roditelje kao sigurnu bazu za istraživanje svijeta te bolje reagiraju na skrbnika nego na nepoznate osobe. U trenucima razdvojenosti pokazuju uznemirenost, a pri ponovnom se susretu osmjehuju skrbniku te bez poteškoća uspostavljaju ponovni kontakt. U trenucima uznemirenosti traže roditelja koji ih neposrednom blizinom uspijeva smiriti, a nakon što se smire ponovno počinju istraživati okolinu (Vasta i sur., 2004).

3.2 Izbjegavajuća privrženost

Skrbnik koji nije osjetljiv i ne reagira na djetetove emocionalne potrebe te je psihološki nedostupan, potiče kod djeteta izbjegavajući stil privrženosti (Ainsworth, 1979). Djece s ovim stilom privrženosti je 15% i ona ne pokazuju potrebu za sigurnom bazom. Nisu osjetljivi na roditelje kada su oni prisutni, a pred strancima pokazuju malo ili nimalo opreznosti te postaju uznemireni samo kada ostanu u potpunosti sami. Ignoriraju roditelje pri ponovnom susretu, pokazuju manjak suradnje i izbjegavaju emocionalne odnose (Vasta i sur., 2004).

3.3 Opiruća privrženost

Opiruća privrženost stvara se kod djece čiji skrbnici ponekad odgovaraju na emocionalne potrebe djece i potrebe za blizinom, a ponekad su neosjetljivi i kažnjavajući (Ainsworth, 1979). Djeca s opirućim stilom privrženosti pokazuju intenzivan strah prilikom odvajanja od skrbnika, a pri ponovnom susretu mogu biti agresivni i nametljivi ili pasivni i preuznemireni da bi reagirali. Većina ih traži ponovni kontakt sa skrbnikom i sretni su što ga vide, ali su i ljuti jer ih je ostavio. Ova su djeca pasivna prilikom istraživanja nepoznate okoline, a nakon separacije i ponovnog povratka roditelja većinom ne nastavljaju s igrom (Vasta i sur., 2004).

3.4 Dezorganizirano-dezorijentirana privrženost

Dezorganizirano-dezorijentirani stil privrženosti javlja se kod 15% djece i odražava najveći stupanj nesigurnosti. Za razliku od ostalih stilova privrženosti djeca s ovim stilom nemaju razvijenu strategiju ponašanja nakon odvajanja od skrbnika i njihova ponovna susreta. Djeca su nesigurna te izmjenjuju ponašanja karakteristična za opirući i izbjegavajući stil. Kada im se skrbnik približi izbjegavaju ga ili mu se približavaju ravnodušno, bez značajnijeg pokazivanja emocija. Često pokazuju strah prema strancu, ali i privrženost prema istomu nakon što se skrbnik vrati u prostoriju (Vasta i sur., 2004).

4. PROCJENA PRIVRŽENOSTI

Za procjenjivanje privrženosti djece, ovisno o njihovoj dobi, koriste se različite metode. Dvije najčešće korištene su metoda nepoznate situacije, kojom se mjeri kvaliteta privrženosti između prve i druge godine, te Q-sort privrženost kojom se mjeri kvaliteta privrženosti između prve i četvrte godine (Berk, 2015). Za mjerenje privrženosti nešto starije djece koristi se tehnika za procjenu vrste privrženosti djece dobi od pet do sedam godina (Manchester Child Attachment Story Task – MCAST) u čijoj se provedbi koriste lutke dok se za procjenu privrženosti jaslčkog uzrasta koristi ljestvica za procjenu privrženosti djece rane dobi u fazi prilagodbe na jaslice.

4.1 Ljestvica za procjenu privrženosti djece rane dobi u fazi prilagodbe na jaslice

Ljestvica za procjenu privrženosti djece rane dobi u fazi prilagodbe na jaslice kreirana je 2010. godine (Mihić, Divljan i Stojić, 2010) nakon čega je prilagođena i validirana (Tatlović Vorkapić, Čargonja-Pregelj i Mihić, 2015). Ljestvica se sastoji od 14 čestica vezanih uz opće podatke i 44 čestice koje se odnose na ponašanje djeteta tijekom prilagodbe na jaslice. Opći podaci obuhvaćaju sedam čestica koje se odnose na odgajatelja, vrtić i skupinu te sedam čestica koje se odnose na dob i spol djeteta, dob roditelja, njihov bračni status, osobu koja dolazi po dijete te je li dijete prvi puta u jaslicama. Odgovori na 44 čestice grupirane oko pet faktora (izbjegavanje, podržavanje, bliskost majka – dijete, odbacivanje, hladna distanca) koje se odnose na ponašanje djeteta tijekom prilagodbe na jaslice zabilježeni su na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva (1= u potpunosti se ne slažem; 2= djelomično se ne slažem se; 3= niti se slažem, niti se ne slažem; 4= djelomično se slažem; 5= u potpunosti se slažem).

4.2 Metoda nepoznate situacije

Metoda nepoznate situacije je laboratorijska tehnika za procjenu kvalitete privrženosti koju je kreirala Mary Ainsworth (1979) kako bi ispitala privrženost djeteta majci, a danas je najkorištenija tehnika u ovom području. Cilj ove metode je utvrditi oblik privrženosti djeteta majci korištenjem epizoda odvajanja djeteta od majke. Dijete prolazi kroz osam kratkih epizoda opisanih u Tablici 2. Tijekom navedenih epizoda dijete se odvaja i ponovno susreće sa skrbnikom. Ainsworth je smatrala da će djeca s razvijenim sigurnim stilom privrženosti koristiti roditelje kao sigurnu bazu iz koje mogu istraživati nepoznati prostor u kojemu se nalaze.

Tablica 2. Metoda nepoznate situacije (Vasta i sur., 2004)

EPIZODA	PRISUTNE OSOBE	TRAJANJE	OPIS AKCIJA
1	Majka, dijete, promatrač	30 sek	Promatrač uvodi majku i dijete u eksperimentalnu sobu i tada odlazi.
2	Majka i dijete	3 min	Majka ne sudjeluje dok dijete istražuje. Ako je potrebno igra se potiče nakon dvije minute.
3	Nepoznata osoba majka, dijete	3 min	Nepoznati ulazi; jednu minutu nepoznati je u sobi, ne govori ništa; u drugoj minuti nepoznati govori s majkom; u trećoj minuti nepoznati prilazi djetetu. Nakon tri minute, majka neprimjetno odlazi.
4	Nepoznata osoba i dijete	3 min ili manje*	Prva epizoda odvajanja. Ponašanje stranca je usklađeno s djetetovim.
5	Majka i dijete	3 min ili više**	Epizoda prvog ponovnog sastanka. Majka prilazi i umiruje dijete, te ga pokušava ponovno navesti na igru. Majka tada odlazi, pozdravljajući dijete.
6	Dijete samo	3 min ili manje	Epizoda drugog odvajanja.
7	Nepoznata osoba i dijete	3 min ili manje	Nastavak drugog odvajanja. Stranac ulazi i usklađuje svoje ponašanje s djetetovim.
8	Majka i dijete	3 min	Epizoda drugog ponovnog sastanka. Majka ulazi, prilazi djetetu i podiže ga. U međuvremenu, nepoznati neprimjetno odlazi.

Legenda: *Epizoda se skraćuje ako je dijete jako uznemireno

**Epizoda se produljuje ako je potrebno više vremena da se dijete ponovno zaigra

Promatranjem reakcija djece kroz osam navedenih epizoda utvrđena je razlika u kvaliteti njege koju su majke pružile djeci, a pružena njega utječe na strategije nošenja sa stresom koje će dijete koristiti u stresnim situacijama.

4.3 Q-sort privrženost

Metoda Q-sort privrženosti je tehnika kojom se ispituje privrženost opažanjima djeteta u kućnom okruženju. Trenirani opažatelj ili roditelj razvrstava 90 ponašanja u devet kategorija (iznimno neuobičajeno, dosta neuobičajeno, prilično neuobičajeno, pomalo neuobičajeno, neutralno, pomalo karakteristično, prilično karakteristično, dosta karakteristično, iznimno karakteristično) nakon čega se računa rezultat koji se kreće u rasponu od visoke do niske sigurnosti (Block, 1961). Ovakva procjena privrženosti bolje odražava odnos roditelja i djeteta u svakodnevnoj situaciji od metode nepoznate situacije budući da obuhvaća širi raspon ponašanja.

Unatoč širokom rasponu ponašanja, ova je metoda vremenski zahtjevna te je potrebno promatrati dijete nekoliko sati prije nego li osoba koja ga ne poznaje može razvrstati ponašanja u zadane kategorije. Još jedan nedostatak ove metode vidljiv je u nemogućnosti razlikovanja tipova nesigurne privrženosti. Ukoliko promatrači nisu dovoljno uvježbani, Q-sort procjene slabo su povezane s procjenama iz metode nepoznate situacije (Van Ijzendoorn, Vereijken, Bakermans-Kranenburg i Marianne Riksen-Walraven, 2004).

4.4 Tehnika za procjenu vrste privrženosti djece od 5 do 7 godina (Manchester Child Attachment Story Task – MCAST)

Tehnika za procjenu vrste privrženosti djece dobi od 5 do 7 godina (Manchester Child Attachment Story Task – MCAST) (Gree, Stanley, Smith i Goldwyn, 2000) polustrukturirana je tehnika za procjenu vrste privrženosti djece navedene dobi koja za procjenu privrženosti djeteta koristi igru lutkama. Djetetu se nude dvije lutke i zamoli ga se da odredi koja će lutka predstavljati majku, a koja dijete. Nakon izabranih uloga dijete dobiva drvenu kućicu s namještajem kojemu je otvorena prednja strana tako da istraživač i dijete mogu vidjeti njezinu unutrašnjost. Tehnika se sastoji od pet priča koje dijete treba završiti. Istraživač uvodi dijete u priču te od djeteta traži da nastavi i odigra daljnji rasplet priče, pri čemu ga navodi pitanjima. Prvom pričom dijete se uvodi u tehniku te je priča neutralnog sadržaja. Ostale četiri priče opisi su situacija u kojima se lutka koja predstavlja dijete stavlja u nelagodnu situaciju (noćna mora, ozljeda pri padu, bolovi u trbuhu i situacija da se dijete izgubi u gužvi), dok je druga lutka koja predstavlja mamu u blizini, ali ne u istoj prostoriji. Inducirajući strah i nelagodu kod djece očekuje se da će ono kroz daljnju igru pokazati svoju privrženost prema majci. Nakon završetka formalnog dijela koji traje dvadesetak minuta, djetetu se pruža mogućnost nastavljanja igre s lutkama i kućicom prema vlastitoj želji kako bi mu se smanjila nelagoda nastala eksperimentom. Cijeli postupak se snima i kasnije kodira. Kriteriji za kodiranje uključuju procjenu ponašanja povezanih s privrženosti (npr. traženje blizine i strategija snižavanja nelagode), koherentnost priče te pojmove poput kaosa, izostanka dominantne strategije, nepovezanost priče, bizarnost i djetetovu svjesnost stanja likova iz priča. Na osnovi ovih podataka dobiva se vrsta privrženosti za svaku priču, a krajnji rezultat formiran je kao kombinacija ovih četiriju podataka. Kriterij za procjenjivanje vrste privrženosti izvedeni su iz metode nepoznate situacije Mary Ainsworth (1979).

5. STILOVI PRIVRŽENOSTI I INTENZITET TEMELJNIH EMOCIJA U RANOM DJETINJSTVU

Emocije su naziv za skup čovjekovih reakcija na neki događaj koje omogućuju brzu procjenu situacije i pripremu osobe na akciju. One se pojavljuju uslijed stalnih interakcija između osobe i okoline. Rana emocionalno nabijena iskustva s drugim ljudima potiču razvoj funkcionalnih sposobnosti pojedinca u razvoju (Malekpour, 2007). Privrženost između majke i djeteta oblik je interakcije koji se smatra jednim od glavnih čimbenika emocionalnog razvoja kod djece (Kochanska, 2001). U svojim istraživanjima privrženosti Kochanska (2001) pokazuje kako različiti stilovi privrženosti uzrokuju pojavu različitih temeljnih emocija. Postoji sedam temeljnih emocija: radost, interes, iznenađenje, strah, ljutnja, tuga i gađenje. Od navedenih emocija kod djece najviše su istraživane radost, ljutnja, tuga i strah.

Radost je emocija koja se izražava osmijesima. U prvim tjednima života novorođenče se smije kada je sito, u REM fazama sna te na nježne podražaje poput majčina dodira ili zvuka njezina glasa visoke frekvencije (Berk, 2015). Krajem prvog mjeseca, dijete se osmjehuje zanimljivim dinamičnim slikama, a posebice usmjerava pažnju na lica roditelja koji mu se osmjehuju. Bebe tada postaju uzbuđene, veselo pokreću ruke i noge te guguću. Djetetov smijeh još više potiče roditelja na iskazivanje ljubavi, pa tako radost pridonosi toplom i podržavajućem odnosu između roditelja i djeteta koji postaje vidljivijim sredinom prve godine kada se dijete radije osmjehuje roditelju nego strancu. Između šestog i desetog mjeseca djeca počinju usvajati socijalni osmijeh (Lavelli i Fogel, 2005). S vremenom se socijalni osmijeh usavršava te se djeca u različitim kontekstima koriste različitim vrstama osmijeha, poput onoga s podignutim obrazima koji se javlja kao odgovor na roditeljski pozdrav, suzdržanog osmijeha namijenjenog nepoznatoj, prijateljski raspoloženoj osobi i osmijeha s raširenim ustima tijekom poticaja igre (Bolzani, Messenger, Yale i Dondi, 2002).

Ljutnja i tuga su emocije kojima djeca reagiraju na razna neugodna iskustva poput boli, gladi, promjena u temperaturi, gubitka predmeta, razdvajanja od roditelja i slično. Emocija ljutnje raste s dobi, počevši između četvrtog i šestog mjeseca pa sve do druge godine. Češća pojava ljutnje javlja se kao posljedica nemogućnosti kontroliranja namjernog ponašanja čija se kontrola razvija upravo u navedenoj dobi. Najveći porast ljutnje do 33. mjeseca bilježi se kod djece s dezorganizirano-dezorijentiranim stilom privrženosti koji je značajni prediktor razvoja agresije do pete godine (Kochanska, 2001). Djeca iskazuju posebice intenzivnu ljutnju kada je izvor neugode skrbnik koji im inače nudi toplo ponašanje (Stenberg, Campos i Emde, 1983). Kod djece sa sigurnim stilom privrženosti postoji iznimka od rastućeg trenda te ona ne pokazuju navedeni obrazac ponašanja. Kod njih se ljutnja između 14. i 33. mjeseca značajno smanjuje (Kochanska,

2001). Iako se tuga rjeđe javlja od ljutnje, ona je najčešća u situacijama odvojenosti od skrbnika koji zadovoljava djetetove tjelesne i psihološke potrebe.

Strah se javlja tijekom prve polovine druge godine, a najviše se očituje u izbjegavanju nepoznatih osoba i nepoznatih igrački. Nakon što se strah razvije, djeca koriste roditelje kao sigurnu bazu prilikom ispitivanja okoline. Strah je najvidljiviji kod sigurno privržene djece jer se ona najviše oslanjaju na roditelje prilikom istraživanja okoline (Ainsworth, 1979). Roditelji im predstavljaju polazišnu točku za istraživanje okoline te emocionalnu podršku po koju se neprestano vraćaju. Djeca s izbjegavajućim stilom privrženosti u dobi od 14 mjeseci najmanje izražavaju emociju straha u usporedbi s ostalim stilovima privrženosti. Međutim, s navršenih 33 mjeseca djeca izbjegavajućeg stila privrženosti počinju značajno više izražavati strah s obzirom na razdoblje kada su imala 14 mjeseci. Kod njih je emocija straha s 33 mjeseca čak značajno češće izražena u odnosu na sigurno privrženu djecu (Kochanska, 2001).

Postoji značajna razlika u čestini doživljavanja pozitivnih i negativnih emocija između sigurno i nesigurno privržene djece. Sigurno privržena djeca doživljavaju više pozitivnih emocija od sve tri skupine nesigurno privržene djece kod kojih negativne emocije doživljavaju značajan porast u razdoblju od rođenja do 33 mjeseca. Najveći pad pozitivnih emocija bilježi se kod djece s razvijenim opirućim stilom privrženosti. Ona su tužna i u onim situacijama kada bi trebala pokazivati znakove radosti (Kochanska, 2001).

6. STILOVI PRIVRŽENOSTI I RAZVOJ EMOCIJA U SREDNJEM DJETINJSTVU I ADOLESCENCIJI

Utjecaj stilova privrženosti na razvoj emocija započinje u ranom djetinjstvu, no ne postoji trenutak u životu kada on prestaje. Nastavlja se kroz srednje djetinjstvo preko adolescencije pa sve do odrasle dobi. Kod djece u ranom djetinjstvu ovaj je utjecaj najbolje provjeriti ispitujući temeljne emocije koje djeca zasigurno razlikuju, no kod djece u srednjem djetinjstvu i adolescenciji moguće je ispitati spomenuti utjecaj na nešto više složenijih domena. Odnos stilova privrženosti i razvoja emocija može se opisati kroz četiri domene, a to su (1) razumijevanje emocija, (2) afektivno iskustvo, (3) fiziološki pokazatelji emocija i (4) proces regulacije emocija (Parrigon, Kerns, Abtahi i Koehn, 2015).

6.1 Razumijevanje emocija

Razumijevanje emocija podrazumijeva poznavanje emocionalnog jezika te mogućnost interpretacije verbalne i neverbalne emocionalne komunikacije, ali i svijest o nečijim emocijama (Parrigon i sur., 2015). Razumijevanje emocija kod male djece povezano je s njihovom sposobnosti prepoznavanja emocionalnih signala drugih ljudi. Tijekom prvih nekoliko mjeseci novorođenče usklađuje emocije sa skrbnikom putem komunikacije licem u lice. Ova vrsta komunikacije se unapređuje da bi između trećeg i četvrtog mjeseca novorođenče postalo osjetljivo na strukturu i vrijeme interakcije licem u lice. Kada djeca te dobi pokažu određenu emociju, očekuju isti povratni odgovor od osobe s kojom komuniciraju (Markova i Legerstee, 2006). Od petog mjeseca djeca počinju percipirati izraze lica kao organizirane obrasce te aktivno traže emocionalne informacije od pouzdanih skrbnika (Berk, 2015). Tijekom predškolske dobi dječje razumijevanje emocija ubrzano raste, postaje točnije i složenije (Laible i Thompson, 1998). Između četvrte i pete godine može se točno odrediti uzrok temeljnih emocija. S vremenom se mijenja i naglašavanje vanjskih činitelja nad unutrašnjima u objašnjavanju emocija (Berk, 2015). Kada se djecu od sedam godina zamoli da prepoznaju i imenuju emocije pronalazi se razlika između djece sa sigurnim i dezorganizirano-dezorijentiranim stilom privrženosti u prepoznavanju emocija, ali ne i u imenovanju (Colle i Del Guidice, 2011). Uzevši u obzir nalaze većeg broja istraživanja koji se odnose na razumijevanje emocija, pokazano je da sigurno privrženata djeca generalno pokazuju prednost u prepoznavanju, označavanju i diskriminiranju emocija te korištenju prikladnijih strategija suočavanja naspram nesigurno privrženata djece (Parrigon i sur., 2015). U radu Sladea (1987) vidljivo je da su za bolje razumijevanje emocija sigurno privrženata djece zaslužne majke koje su se s njima igrale igara pretvaranja, a čije su epizode bile duže i ozbiljnije nego kod majki nesigurno privrženata djece (Parrigon i sur., 2015).

6.2 Afektivno iskustvo

Afektivno iskustvo sastoji se od dvije komponente, valencije emocija i stupnja uzbuđenja (Feldman, 1995). Prilikom ispitivanja afektivnog iskustva pretežno se uzima u obzir komponenta valencije. Istraživanja o utjecaju privrženosti na afektivna iskustva najčešće se bave ispitivanjima svakodnevnih pozitivnih i negativnih raspoloženja, doživljavanjem emocija tijekom stresnih zadataka te afektivnim iskustvom prema roditeljima (Parrigon i sur., 2015).

Verbalni izvještaji o emocijama i izrazi lica sigurno privrženata djece i adolescenata sugeriraju da oni češće pokazuju pozitivna, a manje negativna raspoloženja u odnosu na nesigurno privrženata vršnjake. Moguće je da su raspoloženja i stilovi privrženosti kružno povezani, pri čemu doživljavanje više pozitivnih, a manje negativnih emocija dovodi do učestalijih pozitivnih

interakcija između roditelja i djece te većeg osjećaja sigurnosti. Nadalje, sigurnost, bliskost i udobnost vezanosti stvara veće osjećaje radosti te manje negativnih raspoloženja. Rezultati istraživanja Kerns, Abraham, Schlegelmilch i Morgan (2007) sugeriraju da sigurno privrženata djeca u dobi od 9 do 11 godina svakodnevno doživljavaju znatno više pozitivnih raspoloženja u usporedbi s djecom opirućeg te dezorganizirano-dezorijentiranog stila privrženosti. Ove rezultate su potvrdili Abraham i Kerns (2013) na uzorku djevojčica između 8 i 12 godina među kojima su one sigurnog stila privrženosti doživljavale znatno više pozitivnih nego negativnih emocija. Isti obrazac doživljavanja pozitivnih emocija pojavio se i kod sigurno privrženata djece s graničnim poremećajem ličnosti, kod kojega su poremećeni intenzitet i mogućnost izmjene osjećaja. Sigurno privrženata adolescenti između 12 i 17 godina, sa spomenutim poremećajem, pokazuju visoku razinu pozitivnog afekta, ali ne i negativnog (Kim, Sharp i Carbone, 2014).

Sigurno privrženata djeca pokazuju više pozitivnih i manje negativnih emocija kao odgovor na stresnu situaciju i tijekom konflikta s njihovim majkama. Međutim, postoje i dokazi da sigurno privrženata adolescenti pokazuju više negativnih emocija (npr. ljutnja) što može pokazati da oni negativnu emociju smatraju adaptivnim odgovorom u određenoj situaciji. Spangler i Zimmermann (2014) proučavali su utjecaj stila privrženosti na doživljavanje ljutnje i straha kod dvanaestogodišnjaka u situacijama u kojima su se ljutnja i strah odvojeno izazivali. Sigurno privrženata adolescenti u stresnim situacijama doživljavaju manje straha od nesigurno privrženata adolescenata te su skloniji izražavanju emocije ljutnje budući da su ih roditelji od malena poticali na izražavanje emocija. Zimmermann, Maier, Winter i Grossmann, (2001) ispitali su utjecaj stila privrženosti i facijalne ekspresije za 13 emocionalnih stanja u stresnim situacijama kod šesnaestogodišnjih i sedamnaestogodišnjih adolescenata. Sigurno privrženata adolescenti pokazali su veću koherenciju između doživljene emocije ljutnje i straha i facijalnog izraza za te emocije od njihovih vršnjaka s nesigurnim stilom privrženosti. Za koherenciju između doživljene emocije radosti i facijalne ekspresije iste, nije ustanovljena razlika između sigurno i nesigurno privrženata adolescenata. Manjak koherentnosti kod nesigurno privrženata djece sugerira da su manje emocionalno svjesni pozitivni i negativnih emocija, dok su sigurno privrženata djeca svjesnija vlastitih emocija te su ih spremnija prihvatiti i izraziti. Liu i Huang (2012) ispitali su utjecaj privrženosti na doživljaj negativnih emocija kod tajvanskih adolescenata prilikom prisjećanja na konflikte s roditeljima. Nesigurno privrženata adolescenti češće su doživljavali negativne emocije za razliku od sigurno privrženata adolescenata. Becker-Stoll, Delius i Scheitenberger (2001) ustanovili su da facijalne ekspresije sigurno privrženata šesnaestogodišnjaka upućuju na češće doživljavanje emocije radosti tijekom razgovora s majkom o temama koje najčešće izazivaju sukob

(upoznavanje sa suprotnim spolom, novac). Njihovi vršnjaci s izbjegavajućim stilom privrženosti u istim razgovorima češće pokazuju tugu, a s opirućim stilom privrženosti ljutnju.

6.3 Fiziološki pokazatelji emocija

Fiziološki su pokazatelji emocija svijetla točka u proučavanju emocionalnih procesa koji su često implicitni i komplicirani za izvijestiti, a naročito kod male djece. Neki od tih pokazatelja uključuju kortizol, živac vagus, varijabilnost brzine otkucaja srca i vodljivost kože (Parrigon i sur, 2015). Borelli i suradnici (2010) su ispitali razinu kortizola u stresnim situacijama kod sigurno i nesigurno privržene djece između 8 i 12 godina. Razina kortizola pokazala se kao nepouzdana varijabla, jer odnos između kortizola i sigurne privrženosti može ovisiti o eksperimentalnom zadatku i stresu koji on izaziva. Prilikom proučavanja odnosa adrenokortikalnog stresa i stilova privrženosti, Spangler i Zimmermann (2014) pokazali su da u situacijama koje uključuju visoku razinu straha, djeca dezorganizirano-dezorijentiranog stila privrženosti imaju veću aktivnost nadbubrežne žlijezde, luče više adrenokortikalnih hormona, od djece ostalih stilova privrženosti. U eksperimentu provedenom na sedmogodišnjacima pokazalo se da djeca koja su po prirodi plašljivija i sigurno privržena imaju nižu razinu vodljivosti kože od prirodno plašljive i nesigurno privržene djece koja imaju visoku razinu vodljivosti kože (Gilissen, Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn i van der Veer, 2008).

6.4 Proces regulacije emocija

Emocionalna samoregulacija podrazumijeva strategije koje se upotrebljavaju kako bi se intenzitet i trajanje emocionalnih stanja doveli na razinu koja je dovoljno ugodna za pojedinca (Berk, 2015). Emocionalna samoregulacija zahtijeva uloženi trud u voljno kontroliranje emocija koje se poboljšava maturacijom i uz pomoć roditelja koji ih podučavaju strategijama za upravljanje intenzivnim emocijama (Berk, 2015). Brojni su istraživači ispitali utjecaj stilova privrženosti na proces regulacije emocija, a rezultati njihovih istraživanja nisu jednoznačni. Kim i Page (2013) nisu pronašli utjecaj stilova privrženosti na regulaciju emocija kod uzorka osnovnoškolske djece u dobi od oko 9 godina. S druge strane, Kullik i Petermann (2013) su je pronašli na uzorku adolescenata između 12 i 17 godina. Utvrdili su da djeca sa sigurnim stilom privrženosti češće koriste funkcionalne strategije suočavanja, kao što su planiranje ili traženje podrške, a ne disfunkcionalne poput osobnog kažnjavanja, vikanja i svađanja. Iste su rezultate dobili Bauminger i Kimhi-Kind (2008) koji je ispitivao utjecaj privrženosti na strategije suočavanja, uključujući kognitivne, emocionalne i bihevioralne sposobnosti regulacije. Sigurno privržena djeca pokazala su se boljima u predlaganju strategija suočavanja s emocijama od djece s izbjegavajućim i

opirućim stilom privrženosti. Oni predlažu konstruktivnije strategije suočavanja u kojima se češće upotrebljavaju kognitivne nego ponašajne tehnike koje vode ka rješavanju problema prije nego li njegovom izbjegavanju.

7. STILOVI PRIVRŽENOSTI I RAZVOJ EMPATIJE

Empatija je sposobnost stavljanja u tuđe cipele, proces neposrednog uživljanja u emocionalno stanje, mišljenje i ponašanje drugih. Empatija može biti kognitivna i afektivna. Osoba koristi kognitivne sposobnosti kako bi razumjela tuđe emocije te afektivne sposobnosti kako bi zauzela tuđu emocionalnu perspektivu. Empatija se kod djece razvija s razvojem samosvijesti, oko druge godine, no njezini početci su vidljivi i prije u situacijama kada novorođenče plače potaknuto plačem druge djece (Berk, 2015). Razvija se s razvojem jezika jer tada djeca imaju mogućnost izraziti žaljenje i uputiti riječi utjehe drugima (Bretherton, Fritz, Zahn-Waxler i Ridgeway, 1986). U predškolskoj dobi empatija postaje motivator prosocijalnog i altruističnog ponašanja pri kojemu djeca imaju potrebu pomoći drugome bez očekivanja nagrade za sebe (Spinrad i sur., 2006). Razina empatije raste tijekom osnovnoškolskih godina u skladu s emocionalnim razvojem koji omogućuje korištenje šireg raspona znakova prilikom procjenjivanja tuđih osjećaja (Ricard i Kamberk-Kilicci, 1995). Od kasnog djetinjstva i adolescencije prema ranoj odrasloj dobi, sposobnost empatiziranja se širi od razumijevanja neposredne nelagode do razumijevanja općih životnih uvjeta. Sposobnost jasnog izražavanja emocija, prepoznavanja tuđih emocija i odgovaranje na njih važne su komponente komunikacije i regulacije odnosa u kasnijoj dobi. Izražavanje vlastitih i razumijevanje tuđih emocija unutar ranih odnosa djece i roditelja utječe na način izražavanja emocija (Kestenbau, Farber i Sroufe, 1989), a tako i empatije (Berk, 2015) u budućnosti. Kestenbau i suradnici (1989) ispitali su utjecaj stilova privrženosti kod novorođenčadi na izražavanje empatije u predškolskoj dobi te su dobili značajno višu razinu empatije kod sigurno privržene djece u odnosu na nesigurno privrženu.

Rani odnosi između roditelja i novorođenčadi smatraju se prototipima za buduće odnose pa će tako djeca način komunikacije na koji su navikla u ranim odnosima očekivati i u budućim odnosima s drugim ljudima (Del Toro, 2012). Prema tome, sigurno privržena djeca koja su u stresnim situacijama dobivala stalnu i osjetljivu skrb od svojih roditelja, razvijaju osjećaj povjerenja te se poistovjećuju s roditeljima koji pokazuju empatiju prema njima. Budući da su njihove vlastite emocionalne potrebe zadovoljene, oni razvijaju sposobnost da emocionalno, osjetljivo i empatično reagiraju prema drugima u kasnijim odnosima (Kestenbau i sur., 1989). S druge strane, djeca s izbjegavajućim stilom privrženosti doživljavaju odbijanje od strane skrbnika u trenucima kada im je emocionalna podrška potrebna (Vasta i sur., 2004). Kako ova djeca nemaju

empatični model s kojim se mogu identificirati, manje su sposobna odgovarati na potrebe drugih u nevolji. Budući da nisu primali dosljednu emocionalnu podršku, u kasnijim je odnosima ne traže, ali ni ne nude, a ako ju nude ona je često neodgovarajuća (Kestenbau i sur., 1989). Roditelji djece s opirućim stilom privrženosti ponekad reagiraju na njihove potrebe, a ponekad ne te oni zbog nedosljednih, dvosmislenih odnosa imaju poteškoća u određivanju granice između vlastitih i tuđih emocija (Benoit, 2004). Često i emocionalno stanje drugoga doživljavaju kao osobnu patnju. Budući da su previše zaokupljeni vlastitom nelagodom, najčešće nisu u stanju pokazati empatiju prema drugima. Djecu s otpornim silom privrženosti je teško utješiti, a u predškolskoj dobi imaju problema s kontroliranjem vlastitih emocija (Kestenbau i sur., 1989).

8. STILOVI PRIVRŽENOSTI U DJETINJSTVU I ROMANTIČNI ODNOSI U ODRASLOJ DOBI

Iako većina ljudi počinje formirati romantične veze u adolescentskoj ili ranoj odrasloj dobi, veliki broj istraživanja ukazuje na činjenicu da razvoj romantičnih osobina započinje u ranom djetinjstvu (Del Toro, 2012). Stil privrženosti roditeljima u ranom djetinjstvu značajni je prediktor kvalitete privrženosti u romantičnim vezama u odrasloj dobi (Collins i Read, 1990). Tijekom razvoja ljudi konstruiraju unutrašnje kognitivno-afektivne modele sebe samih i sebe u interakciji sa značajnim drugima. Smatra se da ti modeli organiziraju razvoj osobnosti i vodećeg društvenog ponašanja, a povezani su i s različitim obrascima emocionalnog iskustva unutar odnosa (Simpson, 1990). Tako ljudi koji su u djetinjstvu dobili adekvatnu zaštitu i utjehu od svojih roditelja, ali i mogućnost autonomnog istraživanja okoline te razvili sigurnu privrženost, obično su samopouzdana, smatraju se vrijednima i voljenima (Laible i Thompson, 1998). Oni razvijaju modele sebe kao dobronamjerne, simpatične i prijateljski orijentirane osobe, a i druge percipiraju dobronamjernima i pouzdanima. Lako se zbližavaju s drugima, ne predstavlja im problem ovisiti o njima, a i omogućuju drugima uzajamnu ovisnost. Osim međuovisnosti, njihove odnose karakteriziraju i povjerenje, predanost i zadovoljstvo. Njihovi su romantični odnosi najčešće okarakterizirani pozitivnim emocijama te ih ne brine pomisao da će biti napušteni ili da će s nekim biti previše emocionalno bliski (Simpson, 1990). Kada se u romantičnom odnosu pojave negativni afekti, sigurno privrženi pojedinci skloni su lakšem suočavanju sa stresom od ljudi s drugim stilovima privrženosti, a i vješti su u prevođenju negativnih afekata u pozitivne (Bowlby, 1973; prema Simpson, 1990). Ljudi koji su u djetinjstvu imali izbjegavajući stil privrženosti obično sebe vide kao sumnjičavog, skeptičnog i suzdržanog, a smatraju da su drugi nepouzdana ili da se previše žele posvetiti romantičnom odnosu. U njihovim romantičnim odnosima češće prevladavaju negativne nego pozitivne emocije (Del Toro, 2012). Oni osjećaju neugodu prilikom fizičke blizine

s drugima, a ne osjećaju ugodu ni u bliskim emocionalnim odnosima. Teško im je potpuno se povjeriti i ovisiti o drugima, a zbog manjka povjerenja, bliskosti i predanosti, kod partnera mogu stvoriti sličan obrazac ponašanja. Izbjegavajući stil privrženosti kod muškaraca predviđa snagu emocionalne boli nakon doživljenog prekida romantične veze. Muškarci s izrazito izbjegavajućim stilom privrženosti doživljavaju manji intenzitet emocionalne boli i ona kod njih kraće traje (Simpson, 1990).

Osobe koje su u djetinjstvu pokazivale opirući stil privrženosti, u odrasloj dobi često smatraju da su pogrešno shvaćeni i podcijenjeni, a značajne druge percipiraju kao nepouzdana i bez mogućnosti obvezivanja na stalnu vezu. Isto kao i u romantičnim vezama, kod ljudi s izbjegavajućim stilom privrženosti i onih s opirućim stilom češće se javljaju negativne emocije. Oni nerijetko žele biti iznimno bliski s romantičnim partnerom, a pri tome smatraju da partner ne teži istome. Budući da su skloni zabrinutosti da ih njihovi romantični partneri zapravo ne vole i da će ih ostaviti (Simpson, 1990), pri izboru partnera visoko vrednuju predvidljivost njegovih akcija te mogućnost pouzdanosti u njega (Collins i Read, 1990). Povezanost između opirućeg stila privrženosti osobe i zadovoljstva vezom njezinog partnera pod utjecajem je spolnih razlika. Opirući stil privrženosti kod muškaraca ne predviđa razinu zadovoljstva vezom njegove partnerice, dok isti stil privrženosti kod žena negativno korelira sa stupnjem zadovoljstva njezinog partnera.

9. ZAKLJUČAK

Sposobnost razumijevanja vlastitih, ali i tuđih emocija važna je vještina u socijalnom repertoaru djeteta te se djeca često oslanjaju na nju kako bi usmjerila vlastito ponašanje u društvenim interakcijama i kako bi se upustila u raspravu o vlastitim osjećajima i osjećajima ljudi koji ih okružuju. Razvoj privrženosti je najvažniji oblik razvoja koji utječe na emocionalni razvoj djeteta. Majka od najranijih dana preko svojih izraza lica prenosi djetetu informaciju o emocijama koje će ono kasnije najviše koristiti. Prema tome, sigurno privržena djeca češće doživljavaju pozitivne emocije, dok nesigurno privržena djeca češće pokazuju negativne emocije. Majka i dijete mogu ostvariti različite stilove privrženosti, od kojih svaki različito djeluje na kasniji emocionalni razvoj djeteta. Emocionalna potpora koju dijete dobije u obiteljskom okruženju uvelike ovisi o njegovoj prihvaćenosti od strane roditelja. Privrženost djece i roditelja značajno utječe na samopoimanje djeteta kao osobe koja je ili nije vrijedna ljubavi i pažnje. Djeca koja u ranom razvoju ne dobiju adekvatnu njegu, zaštitu i osjećaj sigurnosti od strane roditelja, vjerojatno će razviti nesigurni stil privrženosti, a ona koja dobiju razvit će sigurni stil privrženosti. Odnos u kojemu dijete razvije sigurnu i stabilnu privrženost pokazuje djetetu da je voljeno, da može

vjerovati ljudima oko sebe i zatražiti pomoć od njih. Na temelju ranog odnosa s roditeljima dijete stvara modele budućih odnosa, stvara povjerenje ili nepovjerenje prema drugima u odnosu i formira vjerovanja o tome kako će okolina reagirati na njegove potrebe. Tako ljudi sa sigurnim stilom privrženosti imaju pozitivnu sliku o sebi, vjeruju da zaslužuju ljubav i poštovanje, spremni su ih dati, ali ih očekuju i zauzvrat. S druge strane, ljudi s nesigurnim stilovima privrženosti pokazuju suprotan obrazac ponašanja. Sposobnost prepoznavanja i razlikovanja kako vlastitih, tako i emocija drugih ljudi, nužni su preduvjeti za razvoj empatije. Djeca sa sigurnim stilom privrženosti razvijaju osjećaj empatije i u mogućnosti su razumjeti tuđu bol te suosjećati s osobom, jer su tijekom djetinjstva imala empatični model s kojim su se mogla identificirati i koji je zadovoljavao njihove emocionalne potrebe. Djeca s nesigurnim stilom privrženosti nemaju empatični model s kojim se mogu identificirati, pa često propuste odgovoriti na potrebe drugih u nevolji, ili pak njihovu bol doživljavaju kao osobnu patnju. Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja ukazuje na izrazitu važnost stilova privrženosti u razvoju emocija kod djece te bi se stoga oni trebali iskoristiti kao vodilja mladim roditeljima za interakciju s djetetom. Osjećaj sigurnosti od najranijih dana omogućuje razvoj emocionalnog funkcioniranja, koje će djetetu uvelike pomoći u prepoznavanju i izražavanju emocija te bliskim odnosima s djecom u vrtiću i školi, a kasnije i u romantičnim odnosima.

10. LITERATURA

- Abraham, M. M., i Kerns, K. A. (2013). Positive and negative emotions and coping as mediators of mother-child attachment and peer relationships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 59(4), 399-425.
- Ainsworth, M. D.S. (1979). *Infant – Mother Attachment*. *American Psychologist*, 34(10), 932 – 937.
- Bauminger, N., i Kimhi-Kind, I. (2008). Social information processing, security of attachment, and emotion regulation in children with learning disabilities. *Journal of learning disabilities*, 41(4), 315-332.
- Becker-Stoll, F., Delius, A., i Scheitenberger, S. (2001). Adolescents' nonverbal emotional expressions during negotiation of a disagreement with their mothers: An attachment approach. *International Journal of Behavioral Development*, 25(4), 344-353.
- Benoit, D. (2004). Infant-parent attachment: Definition, types, antecedents, measurement and outcome. *Pediatrics Child Health*, 9(8), 541-545.
- Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Berk, L.E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Block, J. (1961). *The Q sort method in personality assessment and psychiatric research*. Springfield: Illinois.
- Bolzani, L., Messinger, D. S., Yale, M. E., i Dondi, M. A. R. C. O. (2002). Smiling in infancy. *An empirical reflection on the smile*, 111-135.
- Borelli, J., Crowley, M., David, D., Sbarra, D., Anderson, G., i Mayes, L. (2010). Attachment and emotion in school-aged children. *Emotion*, 10(4), 475-485.
- Bretherton, I. (1992). The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759-775.
- Bretherton, I., Fritz, J., Zahn-Waxler, C., i Ridgeway, D. (1986). Learning to talk about emotions: A functionalist perspective. *Child development*, 57(3), 529-548.
- Colle, L., i Del Giudice, M. (2011). Patterns of attachment and emotional competence in middle childhood. *Social Development*, 20(1), 51-72.
- Collins, N. L., i Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 644-663.
- Del Toro, M. (2012). The influence of parent-child attachment on romantic relationships. *McNair Scholars Research Journal*, 8(1), 5.
- Feldman, L. A. (1995). Valence Focus and Arousal Focus: Individual Differences in the Structure of Affective Experience. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(1), 153-166.

- Fraiberg, S. (1969). "Libidinal object constancy and mental representation". *Psychoanalytic Study of the Child*, 24, 9–47.
- Gilissen, R., Bakermans-Kranenburg, M., van IJzendoorn, M., i van der Veer, R. (2008). Parent-child relationship, temperament, and physiological reactions to fear-inducing film clips: Further evidence for differential susceptibility. *Journal of Experimental Child Psychology*, 99, 182-195.
- Green, J., Stanley, C., Smith, V., i Goldwyn, R. (2000). A new method of evaluating attachment representations in young school-age children: The Manchester Child Attachment Story Task. *Attachment and Human Development*, 2, 48-70.
- Harlow, H. (1958). The Nature of Love. *American Psychologist*, 13, 673 – 685.
- Kestenbaum, R., Farber, E. A., i Sroufe, L. A. (1989). Individual differences in empathy among preschoolers: Relation to attachment history. *New Directions for Child Development*, 44, 51-64.
- Kerns, K.A., Abraham, M., Schlegelmilch, A., i Morgan, T. (2007). Mother-child attachment in later middle childhood: Assessment approaches and associations with mood and emotion regulation. *Attachment and Human Development*, 9(1), 33-53.
- Kim, H., i Page, T. (2013). Emotional bonds with parents, emotion regulation, and school related behavior problems among elementary school truants. *Journal of Child and Family Studies*, 22, 869-878.
- Kim, S., Sharp, C., i Carbone, C. (2014). The protective role of attachment security for adolescent borderline personality disorder features via enhanced positive emotion regulation strategies. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 5(2), 125-136.
- Kochanska, G. (2001). Emotional Development in Children with Different Attachment Histories: The First Three Years. *Child Development*, 72(2), 474-490.
- Kullik, A., i Petermann, F. (2013). Attachment to parents and peers as a risk factor for adolescent depressive disorders: The mediating role of emotion regulation. *Child Psychiatry and Human Development*, 44, 537-548.
- Laible, D. J., i Thompson R. A. (1998). Attachment and Emotional Understanding in Preschool Children. *Developmental Psychology*, 34(5), 1038-1045.
- Lavelli, M., i Fogel, A. (2005). Developmental changes in the relationship between the infant's attention and emotion during early face-to-face communication: The 2-month transition. *Developmental Psychology*, 41(1), 265-280.
- Liu, Y-L., i Huang, F-M. (2012). Mother-adolescent conflict in Taiwan: Links between attachment style and psychological distress. *Social Behavior and Personality*, 40(6), 919-932.

- Malekpour, M. (2007). Effects of Attachment on Early and Later Development. *The British Journal of Developmental Disabilities*, 53(2), 81-95.
- Markova, G., i Legerstee, M. (2006). Contingency, imitation, and affect sharing: Foundations of infants' social awareness. *Developmental Psychology*, 42(1), 132-141.
- Mihić, I., Divljan, S., i Stojić, O. (2010). Procena kvaliteta sigurne baze u odnosu sa majkom na jaslenom uzrastu: primer ljestvice. *Primenjena psihologija*, 3(4), 347-355.
- Ricard, M., i Kamberk-Kilicci, M. (1995). Children's empathic responses to emotional complexity. *International journal of behavioral Development*, 18(2), 211-225.
- Simpson, J. A. (1990). Influence of Attachment Styles on Romantic Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(5), 971-980.
- Slade, A. (1987). Quality of attachment and early symbolic play. *Developmental Psychology*, 23, 78-85.
- Spangler, G., i Zimmermann, P. (2014). Emotional and adrenocortical regulation in early adolescence: Prediction by attachment security and disorganization in infancy. *International Journal of Behavioral Development*, 38(2), 142-154.
- Spinrad, T. L., Eisenberg, N., Cumberland, A., Fabes, R. A., Valiente, C., Shepard, S. A., i Guthrie, I. K. (2006). Relation of emotion-related regulation to children's social competence: A longitudinal study. *Emotion*, 6(3), 498-510.
- Stenberg, C. R., Campos, J. J., i Emde, R. N. (1983). The facial expression of anger in seven-month-old infants. *Child development*, 178-184.
- Stern, D. N. (1974). Mother and infant at play: The dyadic interaction involving facial, vocal, and gaze behaviors. U M. Lewis i L. A. Rosenblum, *The effect of the infant on its caregiver*. New York: Wiley.
- Parrigon, K. S., Kerns, K. A., Abtahi, M. M., i Koehn, A. (2015). Attachment and emotion in middle childhood and adolescence. *Psychological topics*, 24(1), 27.
- Porter, L. (2003). *Young children's behaviour: Practical approaches for caregivers and teachers*. Elsevier Australia.
- Ricard, M., i Kamberk-Kilicci, M. (1995). Children's empathic responses to emotional complexity. *International Journal of Behavioral Development*, 18, 211-225.
- Tatalović Vorkapić, S., Čargonja-Pregelj, Ž., i Mihić, I. (2015). Validacija ljestvice za procjenu privrženosti djece rane dobi u fazi prilagodbe na jaslice. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 51(2), 1-15.
- Van Ijzendoorn, M. H., Vereijken, C. M., Bakermans- Kranenburg, M. J., i Marianne Riksen-Walraven, J. (2004). Assessing attachment security with the attachment Q sort: Meta-

analytic evidence for the validity of the observer AQS. *Child development*, 75(4), 1188-1213.

Vasta, R., Haith, M. M., i Miller, S. A. (2004). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Zimmermann, P., Maier, M., Winter, M., i Grossmann, K. (2001). Attachment and adolescents' emotion regulation during a joint problem-solving task with a friend. *International Journal of Behavioral Development*, 25(4), 331-343.